

Az Országh Ilona feletti hiányzó temetési beszéd esete

Az RMNy 1723-as tétele egy két részből álló, Perényi Gábor feletti temetési beszéd, melyet Tiszabecsi Tamás tartott Túrterebesen 1638-ban, egyik felét a templomban, a másikat a kastélyban.¹ A bibliográfiai adatokat követő magyarázat egy vitába avatja be az olvasót egy elveszett könyvtári és/vagy kéziratári szöveg rövid címleírásának értelmezési kérdései kapcsán. Eszerint a tétel készítője cáfolja Harsányi István és Monok István egy-egy korábbi cíamazonosítását. A két könyvtáros egy sárospataki kéziratkötetben vélte megtalálni azt a beszédet, ami Perényi Gábor 1567-es temetésekor hangzott el, ezt azonban a névtelen szerző szerint ehhez a tételhez kell kapcsolni. Mindkét szöveg egy-egy Perényi-birtokon lezajlott temetésről beszél, mindkét kiadvány egy-két példányban maradt fenn, s mindegyik megtalálható a pataki könyvtárban. A hivatkozási alap egy kézirat, amely a két utóbbi leírás (1996 és 2000) pillanatában egyik kutató kezében sem volt: az azóta lappangó mű azonban 2006-ban előkerült, s emiatt ezt a vizsgálatot ennek a filológiai kérdésnek szenteltem.

A Rákóczi-könyvtár vitatott tétele („Két halotti *Predicatio Prinyi Gábor felett*”) ugyanis megfeleltethető a két István által azonosított címmel (*Orationes duae funebres, quarum prior: de vita et morte Gabrielis Pereny; Posterior: de vita et morte Helenae Ország* című kézirattal) és Tiszabecsi kiadványával is (*Két halotti praedicatziok, mellyeket praedikállott... Perenyi Gabornak megh hidegedett teste felett*). A névtelen kutató meglátása szerint az egykori Rákóczi-könyvtár tömör könyvcíme jobban illik az utóbbi műre, s ezért a korábbi kutatók attribúciói meglátása szerint érvénytelenek („nem Szikszai beszédét és még egy ismeretlen XVI. századi nyomtatványt vagy kéziratot kell keresni”). A katalógus 1913–1915-ös Harsányi-féle leírásában forrásként megadott pataki Kt. 402-es kéziratkötet 60 évig lappangott. Ez a Kollégium kézíratainak azon csoportjához tartozott, amely 1945 táján előbb Budára, majd Nyizsnyij Novgorodig utazott, s ismét csak ezen az úton 2006-ban hazatért.² Harsányi tehát könnyedén visszaellenőrizhette forrását, s általában precízen dolgozott. A Rákóczi-könyvtár félsoros rövid címének általa tett feloldását Monok István pedig elfogadta, amikor felülvizsgálta a katalógust. Az OSZK bibliográfusa szerint azonban a kora újkori leltári cím erre az RMNy 1723 alatt kiadványra vonatkozik. Eddig rendben is van: *tertium non datur*, egy állítás mellett lehet csak kiállnunk.

Az biztos, hogy a Perényi Gáborok felett elhangzott két-két beszéd referenciája más és más: az egyikben Országh Ilona, a másokban Salgai Kata a siralmas özvegy. Minthogy a két István a kézirati háttérrel a korábbi Perényi Gáborhoz kapcsolta (megh. 1567),³ az RMNy bibliográfusa pedig a későbbihez (megh. 1638), rögvest belátható, hogy két külön személyről van szó, s legfeljebb az egyikhez illik a pataki könyvtár egykori kézírata. Perényi Gábor névvel többen is éltek, ez elég nyilvánvaló. A 16. századi, fiatalon elhunyt házaspárt, a 35 éves országbíró és 31 éves feleségét, Országh Ilonát Szikszai Fabriczius Balázs pataki tanár temette (Sárospatakon 1567-ben, majd 1569-ben), 17. századi névrokonát pedig, aki a család bárói ágából származott és abaúji és ugocsai főispán volt, nem utolsósorban Salgai Kata házastársa, Tiszabecsi P. Tamás kolozsvári lelkész parentálta (Gyulafehérvár, 1638). A lelkészek személye nem vitatott: Szikszai Fabriczius (Kovács) Vazul/Balázs (1530–1576) kétségtelenül ekkor pataki tanár, Tiszabecsi P. Tamás (1616–1644) pedig kolozsvári lelkész volt. Előbbinek a 16. század '70-es éveivel köthető létét megerősíti a Wittenberget megjárta magyarországi diákság irodalmi élete, éppen ebben

¹ RMNy 1723.

² *Translatio Librorum: Tanulmányok az Oroszországból Sárospatakra visszaszolgáltatót könyvek kapcsán*, szerk. Jekatyerina Jurjevna GENYIJEVA, KISS Ilona, MONOK István, Bp., OSZK, 2007.

³ HARSÁNYI István, *A Rákóczi-könyvtár és katalógusa*, III, Magyar Könyvszemle, 21(1913/3), 239, 82. sz.; MONOK István, *A Rákóczi-család könyvtárai 1588–1660*, Szeged, Scriptum, 1996 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, 1), 53.

az időszakban megjelentetett beszédek;⁴ utóbbira pedig a Szenci Molnár Albertet 1634-ben elparentáló beszéde, a heidelbergi peregrinus-kör kapcsolatai utalnak.⁵ Egyik fenti Perényi-beszédből sem maradt fenn túl sok példány, de jól elkülöníthető kiadványokról van szó. Két Perényi Gábor élt, 70 év különbséggel temették el őket református szertartás szerint, a korban megszokott úri módon két beszéddel, azaz minimum egy prédikációval és egy orációval.

Az RMNy bibliográfusa logikai menetét azonban megbontja egy mellékesen digresszióként az érvelésbe fűzött félmondat: „Ennek alapján kétségtelen, hogy a [Rákóczi-]katalógus adata mögött nem Szikszai beszédét és még egy ismeretlen XVI. századi nyomtatványt vagy kéziratot kell keresni, hanem Tiszabecsi e művét rögzítette a fenti formában a katalógus.” Tehát a Harsányi és Monok megállapításai kapcsán feltételezett filológiai lehetőséget kizárja ez a mondat. A „Két halotti Predicatio Prinyi Gábor felett” címhez ugyanis Harsányi megállapította, hogy „Ez idő szerint csak az egyik, a Szikszai Fabriciusé ismeretes”.⁶ Azaz az országbíró temetési beszédét azonosította ehhez a címhez, s nem találta a temetéseken szokásos másik beszédet, az egyházi, a lelkész által írt és mondott halotti prédikációt. A Kt. 402. kézirat címében szereplő feleség, Ország Ilona felett elhangzott szövegek 1570-es kiadását ismerte,⁷ de önálló nyomtatott kiadást sem ő, sem más azóta sem talált. Ekként utalt tehát Monok István a Szikszai-féle első kiadványra és annak RMK-számára,⁸ illetve megállapította, hogy az özvegy feletti beszéd „nyomtatott változata nem ismert, kézírata elveszett”.⁹ Kulcsár Péter egyébiránt kiváló kézirati katalógusa pedig jobb híján mindkét lelkészhez megadta ezeket az adatokat referenciaként: Szikszainál az Ország Ilona-beszéd kapcsán a Kt. 402. hiányzó példányára és egy másik RMK-számra utalt, hasonlóan Tiszabecsinél is erre a kézíratra és az inkriminált RMNy-tételre.¹⁰ Minthogy a Tiszabecsi temette ugocsai főispánnak nem Ország Ilona volt a neje, ezért a két helyen is szereplő kézirat minimum az egyik esetben rossz referencia.

Így alapfeltevésként tehát ki kell jelenteni a következőket. Az 1638-as temetés körül a legkevesebb a vita: azonosítható a lelkész, az elhunyt, éppen csak az elhalálozás körülményei nem ismertek. Úgy tűnik, hogy a szakirodalom állításai javítandók, de mindegyik más ponton. Bár a művelődéstörténeti adatok alapján feltehető, hogy mind a két Perényi temetésének szövegei megvoltak a pataki kollégiumi könyvtár állományában (jelenleg csak a kézirat van meg), tehát elvben bármelyikre utalhat a Rákóczi-könyvtár szalagcíme. De több érv szól ebben az esetben az RMNy és Kulcsár Péter véleménye mellett, azaz könnyebben elfogadható, hogy jobban illik a 17. századi Rákóczi-könyvtár rövid katalóguscíme a 17. századi Perényiére. Nem is beszélve arról, hogy ennek az első beszédét látványosan kiaknázta az utókor: több 17. századi református lelkész (Szatmári Lázár Miklós és Czeglédi István) is merített retorikai fogásaiból, tehát jobban ismertnek tűnik a másikinál.¹¹ A 16. századi Perényiné Ország Ilona temetésének filológiai adatait azonban nem szabad ezzel összekeverni, és ennek feltárását a két István vélekedése támasztja hitelesebben alá. A szellemi patthelyzet azonban csak az egyik kérdésre, a zavaros adatok egyeztetésére adott megoldást, a másik továbbra is nyitott: van-e eddig ismeretlen nyom-

⁴ SZABÓ András, *Melanchthontól Lipsiusig: Tanárok, diákok és prédikátorok Patakon 1562–1598*, ItK 90(1986/5), 484–490.

⁵ A Szenci-beszéd kéziratára lásd: KULCSÁR Péter, *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700: A magyar történeti irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig*, szerk. HARCSÁR Magda, Bp., Balassi, OSZK, 2003, 2004,² 69. A Perényi-beszédhez: KECSKEMÉTI Gábor, *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet: A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*, Bp., Akadémiai, 1998 (Historia Litteraria, 5), 131, 169, 179, 197; HELTAI János, *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*, Bp., Balassi, 1994 (Humanizmus és Reformáció, 21), 49; Uő, *A szöveg tekintélyének forrásai Magyarországon a barokk kor elején = Hatalom és kultúra: Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai*, II, szerk. JANKOVICS József, NYERGES Judit, Bp., Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, 2004, 83; Uő, *Műfajok és művek a XVII. század magyarországi könyvkiadásában (1601–1655)*, Bp., OSZK–Universitas, 2008 (Res Libraria, 2), 69.

⁶ HARSÁNYI, *i. m.*, II, MKsz 21(1913/2), 145.

⁷ Uo., III, *i. m.*, 239; RMK III. 604

⁸ SZIKSZAI FABRICIUS Balázs, *Oratio de vita et obitu... Gabrielis Perenii*, Wittenberg, Joh. Crato, 1568 (RMK III. 579).

⁹ MONOK, *i. m.*, 54.

¹⁰ KULCSÁR, *i. m.*, 66, 69.

¹¹ KECSKEMÉTI, *i. m.*, 197.

tatvány/kézirat a pataki Kt. 402-es anyagban? Arra már többen hivatkoztak, hogy a 16. századi országbíró temetési beszéde második kiadásban is megjelent: néhány évvel a férj halálát követően az özvegyet is temették, s közös, a házaspár felett elhangzott beszédeket egyaránt tartalmazó kötet örökítette meg emléküket.¹² Eszerint azonban kérdés, hogy az özvegyet temető Szikszai Fabriciusnak maradt-e kizárólag ehhez kapcsolódva, vagy ennél korábban született kézirat vagy nyomtatott önálló beszéde? Azaz létezett-e egy 16. századi ismeretlen nyomtatvány, de legalább önálló kézírata Országh Ilona funerációjának? Ennek eldöntéséhez rendelkezésünkre áll az a bizonyos pataki kéziratkötet.

A Kt. 402. számú negyedré méretű, vegyes állományú kötet számos kéztől, 16–18. századi, német, latin és magyar nyelvű szövegeket tartalmaz, papírkötésben, önálló cím nélkül. Ezek első egysége viseli a már sokszor idézett *Orationes duae funebres* címet, de ezt is minimum négy kéz másolta, és teljes összevisszaságban. A margináliákon néhol van lapszámzás, majd megint néhány lapnyi egyéb szöveg után ez újra folytatódik. A szöveg képi elrendezése sem mutat egységet, sok a beleírás, áthúzás, és csak ezt az első egységet is már többen vették könyvtárosi revízió alá: 17., 18. és 20. század végi könyvtárosi megjegyzések olvashatók itt-ott. Az első korszakbeli olvasóját még nem tudtam azonosítani, de jellegzetes, apró betűs, fekete tintájú szöveg: Országh Ilona epitáfiumának disztichonjába írta bele a nemesasszony halálnak dátumát: „claudit vitam feliciter in arce Terebes, postr[idi]e. Kal. Mai 20. 1569”. A második bejegyző ifj. Csécsi János, a harmadik pedig Harsányi István keze nyomát sejteti: utóbbira utal, hogy az RMK III/2. számát szerepelteti. Ez pedig 1898 utáni jegyzetet jelent, ami illik Harsányi pataki könyvtárosságának időszakához (1897–1899, 1905-től könyvtáros, 1910–1913 közt pedig a kéziratár rendezője volt).¹³

Az Országh Ilona feletti beszéd és a kéziratok filológiai megítéléshez szükséges egymás mellett látni a parallel szövegeket: mindegyik szerkesztése, nagyrészt az írása is Szikszai Fabricius Balázs pataki tanár nevéhez fűződik. Elsőként a férj feletti (Wittenberg, 1568), majd a közös temetési kiadvány (Wittenberg, 1570) szerkezetét ismertetem tömören, s aztán a pataki kéziratét, mely mindkettőjükéről tartalmaz szövegeket. Mivel a kézirat szövegében hűen, elrendezésében, szerkezetében azonban teljesen rendezetlenül követi a kiadványokat, ezért számoztam az egyes részeket (a címlaptól a kolofonig, mivel a kéziratba ezeket is egymástól elválasztva másolták be).

RMK III. 579 (I)¹⁴

- 0- Szikszai Fabricius Balázs, *Oratio de vita et obitu... Gabrielis Perenii* [Sárospatak, 1567. júl. 28.], Witebergae, J. Crato, 1568, 4°.
- 1- Pataki Monos Tamás, *Oratio ad Zoilum, Zoilus loquitur* (4 és 3 lat. diszt.),
- 2- Uő, *Epigramma in commendationem orationis funebres* (22 gö, diszt.),
- 3- Szikszai Fabricius Balázs, [Ajánlás] *Generosae... Dominae Helenae Orszag* („Quoniam Generositati Tuae sic placuit...”), Ex Sarospatak, Idibus Aprili 1568,
- 4- Uő, *Oratio funebres ad tumulum... Gabrielis Perenii* („Cum publicum istium provenire...”),
- 5- Uő, *Epitaphium ex utroque latere Sepulchri Marmorei exsculptum*,
- Uő, *Inscriptio Areae Sepulchralis*,
- Uő, *Vexilli ad tumulum Erecti Inscriptio*,
- Uő, *Altera facies vexilli*

¹² Adott egy hiányos leírás: RMK 604, és egy pótoltt, jó tételleírása: RMKP 5335. Lásd: KULCSÁR, *i. m.*, 66; SZABÓ, *i. m.*, 488.

¹³ Lásd: <http://www.patakarchiv.hu/wa_files/harsanyi.pdf>

¹⁴ A debreceni példányt használtam (jelzete: RMK 375), ezt ezúton köszönöm Oláh Róbertnek.

RMKP 5335 (= RMK III. 604) (II)¹⁵

- 0- Szikszai Fabricius Balázs, *Orationes duae funebres, prior de vita et obitu Gabrielis Perenii, posterior de vita et morte... Helenae Orszag, Witebergae, 1570, 4°.*
- 1- Caspar Peucer, *In orationes funebres Basilii Fabricii* (8 lat. diszt.),
- 2- Pataki Monos Tamás, *Epigramma* (24 gö. diszt.),
- 3- Szikszai Fabricius Balázs, [Ajánlás],
- 4- Uő, *Oratio funebris*,
- 5- Uő, *Epitaphium ex utroque latere Sepulchri marmorei exsculptum*,
 - Uő, *Inscriptio Areae Sepulchralis*,
 - Uő, *Vexilli ad tumulum erecti inscriptio*,
 - Uő, *Altera facies vexilli*,
- 6- Uő, *Oratio altera de vita & morte... Helenae Orszag, Oratio funebris scripta et habita tertio Nonas Junias... Anno 1569*,
- 7- Uő, *Epistola, Generosae... Dominae Annae Pechrii de Petroviniia, nec non... Francisco Török... Nicolao Batorio et... Christophoro Hunganoto („Videor plerisque... Domini...”)*,¹⁶ Ex Sarospatak, Calendis Octobris 1569,
- 8- Uő, *Oratio* („Non temere nec sine sapienti iudicio factum...”),
- 9- Uő, *Epitaphium... Helenae Orszag Consortis... Gabrielis Perenii* („Hic Helene moriens...”), 9 lat. diszt.,
- 10- kolofón: Witebergae, Excudebat Clemens Schleich et Antonius Schöne. Anno MDLXX.

Ebből megállapítható, hogy mindkét kötetet a pataki tanár szerkesztette, s küldte Wittenbergbe kiadni (feltehetően Pataki Monos Tamás segítségével).¹⁷ A második kötetbe az első kiadvány kis változtatással került bele: a kezdő versek változtak meg, ezeket tehát Pataki Monos változtatta meg. A kritikusokhoz szóló párvers helyébe felkérte Melanchthon vejét, Caspar Peucert (1525–1602), a szászországi iskolák kálvinista felügyelőjét egy köszöntő megírására.¹⁸ Ezen túl pedig a saját versét is átírta: annak kezdő s záró (első 2 s utolsó 3) disztichonját megtartotta, de a többi részt átalakította. A férfi eszét, erejét s a halál hatalmát jellemző szövegrész helyét átvették a Perényiek tekintélyére és a halál okozta fájdalomra vonatkozó antik és keresztény szimbólumok. A második rész, a feleségé ennek mintájára készült. Önálló címlappal indult, s a végén kolofónnal zárult. Közte ajánlólevél és latin temetési szónoklat olvasható, majd Országh Ilona sírjához készített 9 latin disztichon. Ezen kiadványok egyike sem tartalmaz tehát két-két beszédet, hiányzik mindegyikből a prédikáció. Harsányinak érthetően hiányérzete volt, amikor ezt a kéziratcsomagot megvizsgálta. Jöjjön hát a Kt. 402: ezt az előző számkódjaival szerepeltetem (az I/0-tól a II/10-ig, azaz az 1568-as címlapjától az 1570-es kolofónjáig).

Kt. 402.¹⁹

0- II/0 (variáció, rövidítve)

- 1- I/4 = II/4 (Harsányi kezével a címlapon: RMK III, 579; marginálián p. 1–33. számozással), 1r–15r

¹⁵ Az OSZK példányát használtam (jelzete: App. 2559), s ennek gyors eléréséért nagyon hálás vagyok Farkas Gábor Farkasnak.

¹⁶ Petrovinai Pekri Anna, Országh Ilona anyja, előbb Országh László neje volt, ekkor pedig már a temesvári várkapitány, Losonczi István özvegye. Sógora volt Ilonának Török Ferenc Török Bálint egyik fia, lévén, hogy felesége Országh Borbála volt. Féltestvérének férje volt ecsedi Báthori Miklós, aki Losonczi István lányát, Fruzsínát vette feleségül. A másik féltestvér, Losonczi Anna férje pedig a korban sokszor kifacsart alakban használt nevű Ungnád Kristóf, ekkor már egri várkapitány. Hiányzik a családból Országh Kristóf, Zrínyi Ilona férje, aki ezt megelőzőleg 1567-ben halt meg 32 évesen, a guthi Országh familia utolsó férfiági képviselőjeként. A családi adatokhoz lásd: SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, *Losonczy Anna a források tükrében = Tizsaszentmárton*, szerk. SALLAI József, Tizsaszentmárton, Tizsaszentmárton Község Önkormányzata, 2014, 66–68.

¹⁷ SZABÓ, *i. m.*, 487.

¹⁸ HELTAI, *i. m.*, 67.

¹⁹ A pataki kézirat elérésében Éger Gábornak és Bálint Istvánnak köszönöm a segítőkészségét.

- 2- II/7, 15r–17v
- 3- II/8, 17v–25v
- 4- II/10, 26r
- 5- II/9, 26r–27r
- 6- II/10 (lehúzva korabeli tinta, duplum), 27r
- 7- II/6 („Oratione huic sequutus titulus cum dedicatone fuit praemissus” felvezetéssel), 27r
- 8- II/7 (Harsányi kezével: duplum), 27v–31v
- 9- II/0 (duplum), 32r
- 10- I/5 = II/5 (belső szám: p. 34-36), 32v–33v
- 11- I/3 = II/3, 33v–35r

Ezek szerint tehát egy többszöri nekifutással lemásolt kézirattal van dolgunk, ami mind a formát, mind a szöveget tekintve hűen követte az 1570-es kiadványt. Ebből tehát nem kapunk más választ az Országh Ilona halála után született önálló halotti kiadvány létrejöttéről. Így tehát marad az az összegzés, amit Harsányi alapján Monok István már 1996-ban megállapított: lehetett, de nem maradt fenn a kéziratos változata, a nyomtatotról pedig nem tudunk. A Kt. 402. alapján csak az jelenthető ki, hogy volt 16. századi felső-magyarországi olvasója és másolója a Perényi házaspárnak szentelt közös kiadványnak, olyan, aki kiegészítette a kiadványt egy interlineáris bejegyzéssel a nemesasszony halálának általa ismert adatáról. Később is többeket foglalkoztatott még a szöveg: a beírások legalábbis ezt bizonyítják. Harsányin kívül még egyet név szerint ismerünk.

A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában (Debrecen), az úgynevezett Sinai-hagyatékban található egy újabb másolata ennek az utóbbi beszédnek.²⁰ Sinai Miklós (1730–1808) a debreceni református püspök és egyháztörténész híres és hírhedt volt a régiség kutatójaként, régi könyvek és kéziratok kerberoszi őreként. A magyarországi egyháztörténetet kutatva bukant erre a Szikszai Fabricius-szövegre, és azonnal beszerezte magának. Az Országh Ilona temetési beszédét olvasta és jegyzeteltette ki (vagy később íratta át két írődeákkal): a különböző karakterek a sajátján kívül két, tanult kézre utalnak. A forrását erősen megválogatta: előbb a belső címlapot (II/6), majd a dedikációt tömörítve (II/7) íratta fel, s a tényleges beszédből (II/8) csak kivonatokat készített („Excerpta ex ipsa oratione” címmel) öt pontba szedve a számára érdekes korai magyar reformáció- és mecénatörténeti adatokról.

Ebből a levéltári forrásból az is kiderül, hogy Sinai nem a pataki példányt lapozta fel. Az egyik fólió bal sarkában látható, nehezen kibetűzhető sor a következőt jegyzi: „Ex exemplo typis impresso Primaty Cardinalis Pestini ad d. 20. Januar. 1793. exscriptum”.²¹ Azaz a tiszántúli kerület megválasztott református püspöke az esztergomi érsek, Batthyány József (1727–1799) magánkönyvtárában, Pesten olvasott egy ritka református kiadványt. Ekkor már túl vagyunk azon, hogy az érsek megkoronázta I. Ferencet Budán (1792 júniusában), de még éppen csak elkezdődött a református egyházi vezető „püspöki pöre”. Megválasztották, de ellenpüspököt is választottak a debreceni szenátus Domokos-párti tagjai, ő maga pedig egy évtizeden át járt egészen Bécsig támogatókat keresni szerencsétlen ügyében. A Sinai-naptár feljegyzései alapján tudjuk, hogy a tudós pap 1793. január 8. és február 22. közt nem tartózkodott Debrecenben, hanem 4-5 napnyi utazást leszámítva, Pesten intézkedett.²² A Helytartótanácsnál kilincselte, illetve Orczy József báró és mások segítségét igényelve kérdezett rá a debreceniek múlt félévi ellene szóló feljelentésére. Az érsek pedig – egyházipolitikai és egyéb megfontolásokból – engedélyt adott Sinainak a kutatásra,²³ amint azt rögzítette a január 17. és 31. közötti datálatlan bejegyzés.

²⁰ TTREL I. 24. a, Z 35, 219–223. A levéltári kutatásban és a szöveg értelmezésében nyújtott önzetlen segítségét köszönöm Szabadi Istvánnak.

²¹ Uo., 220.

²² *Sinay Miklós sajátkezű naptári jegyzetei*, kiad. RÁCZ Károly, Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező, 4(1873/8–9), 420.

²³ Ifj. RÉVÉSZ Imre, *Sinai Miklós és kora: Adalékok a XVIII. századvég magyar társadalomtörténetéhez*, Bp., Akadémiai, 1959, 136.

zésében: „Ezalatt irom és extrahalom az Dunántúlvaló Superintendentia Protocollumát, mely foly ab Anno 1612. usque 1658 a Primas Cardinalis Bibliothecájában”.²⁴ Ezeket a jegyzeteket ma is megtaláljuk, mégpedig ugyanabban a vegyes állagú gyűjteményben, ahol az Ország Ilona feletti szöveg jegyzetei vannak; az eredeti jegyzőkönyv pedig az érsek hagyatékában található, melyet az esztergomi Főszékesegyházi Levéltár őriz.²⁵ Eszerint a tiszántúli püspök az egyik diplomáciai útját használta fel arra, hogy szakmai érdeklődését elmélyítse, s ennek járulékaként éljen az érsek jóindulatával: Ország Ilona temetési beszédéből is ekkor szemezgetett. Köztudott, hogy Batthyáynak köszönhető a Primási Levéltár mai rendszerének kialakítása. A pesti magángyűjteményében pedig később Sinai ellenlábás püspökjelöltje, Hunyadi Szabó Ferenc is kutatott.²⁶ Ennek anyaga azután a Főszékesegyházi Könyvtárba került, de ebben ma már nem található meg Szikszai 1570-es műve (csak az OSZK-ban és Pápán maradt belőle egy-egy példány).

A 16. század derekán a Wittenberget járt tudós tanár parentálásában, a fiatal mecénását és nejét temető beszéd argumentációjában és elocutív részeiben talált a 18. századi egyháztörténész maga és felekezete történelme számára hasznos üzenetet. Az emlékbeszédből a püspököt a Perényi-ösök hite érdekelte, s ehhez kereste az adalékokat: Gábor apjának, Perényi Péternek a bibliai szövegekkel díszített festményeit még látta; a pataki templomban lévő családi sírbolt fölötti „síriratot” is megidézte (ezt az epigrammát Szikszai Fabricius készítette, s mindkét kiadványában szerepeltette: itt I/5 és II/5 név alatt található).²⁷ A Sinai-féle *Historia ecclesiastica* első részének kiadója a debreceni levéltáros, Herpay Gábor lábjegyzetben ehhez a részhez az 1568-as szöveget jelölte, és azt is, hogy ennek kézirata „Miscellanea Hung. Collecta” névvel jelölt csomagban található a debreceni főiskolai könyvtárban.²⁸ Ennek jogutóda, a kerületi levéltár őrzi az ezer lapnál vaskosabb köteget. Herpay csak abban tévedett, hogy Szikszainak nem a korábbi, hanem mint látható volt, a későbbi, 1570-es kiadványából jegyzetelte ki a tudós egyháztörténész püspök a szöveget. Szabadi Istvánnak a Sinai-anyagról készített, helyben használható regesztái tanúsítják, hogy Szikszainak az 1568-as kiadványát nem találjuk meg benne. A kiváló latinos képzettségű Herpay mentségére legyen mondván, könnyű első látásra összekeverni a két kiadványnak ezt a részét: a Sinainál szereplő cím az ajánlásé, amely majdnem ugyanígy kezdődik mindkét esetben („Nemzetes és nagyságos Perényi Gábor feleségének...” formában), csak ami az elsőben még az özvegynek szólt, az a másodikban már az özvegyről volt olvasható.

Különös fintora az életnek, hogy a tiszántúli református püspök az esztergomi érseknek a magánkönyvtárában olvasgatott ritka és református forrásokat. Ami pedig a halotti beszédben a 16. században retorikai fogás lehetett a református tudósok külföldi taníttatását támogató, fiatalon elhalt család emlékezete fenntartásáért, kétszáz évvel később Sinai Miklós kezében pedig a magyarországi reformáció megőrzésre érdemes történelmi, tanúságtevő adalékává vált, az azóta elpusztított pataki vártemplomi Perényi családi kriptá és a szintén elporladt Perényi Pétert ábrázoló festmények mellett.

²⁴ RÁCZ, *i. m.*, 420.

²⁵ A Sinai-féle másolat helye: TTREL I. 24. a, Z 35, 178–182. A kerületi jegyzőkönyv jelzete a Főszékesegyházi Levéltárban: Cat. VI. Relig. Tit. III. k/1. Ehhez lásd: SIMON Szilvia, *A Dunántúli Református Egyházkerület 17. századi zsinatainak protokolluma (1612–1658)*, MKSz, 122(2006/1), 72–78.

²⁶ RÉVÉSZ, *i. m.*, 153.

²⁷ SINAY Miklós, *A magyar- és erdélyországi reformáció története 1564-ig*, ford. és kiad. HERPAY Gábor, revid. S. SZABÓ József, Debrecen, Hegedűs és Sándor, 1911, 227–229.

²⁸ *Uo.*, 227.